

Genmäle om utvidgningen av fri- och rättigheterna

Av f.d. ambassadören CARL HENRIK EHRENKRONA

Europadomstolens tolkning av Europakonventionens artikel 8 har varit extensiv och det kan ifrågasättas om inte tolkningen i vissa fall avviker i alltför hög grad från själva konventionstexten och dess syfte. Vad händer när svarandestaten och andra stater inte längre är beredda att acceptera en sådan tolkning, slutreplikerar författaren.

Inte oväntat kom en replik på mitt inlägg i SvJT 2024 s. 745 från två av de jurister, Greta Frisk Norin och Anna Rogalska Hedlund, som engagerat sig i det s. k. Auroramålet, det omfattande svenska klimatmålet som anhängiggjorts vid Nacka tingsrätt.¹ Min artikel angriper dock inte först och främst Europadomstolens dom från 2024 i det beryktade målet om Schweiz klimatpolitik, Verein Klimaseniorinnen Schweiz m.fl. mot Schweiz, där Schweiz fälldes för konventionsbrott på grund av en bristfällig klimatpolitik för att möta klimathotet och underlåtenhet att leva upp till sina internationella åtaganden på klimatområdet.² Syftet med artikeln var att problematisera en alltför extensiv konventionstolkning och, som sägs redan i rubriken till artikeln, att väcka frågan om det är lagstiftaren eller konventionsorganen på fri- och rättighetsområdet som bör ges ansvaret för att utvidga fri- och rättighetsskyddet såsom det lagts fast i de olika internationella konventioner som finns på detta område. Som exempel nämndes Europadomstolens tolkning av artikel 8 i konventionen och den ovan nämnda domen mot Schweiz. Artikel 8 har på ett sätt som helt riktigt återges i de två författarnas replik genomgått en rätt extensiv tolkning, vilket medfört att den kommit att omfatta rättsområden som knappast kunnat förutses av lagstiftaren.

Artikel 8 i Europakonventionen, som inte ändrats sedan dess tillkomst 1950, stipulerar

1. Var och en har rätt till skydd för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.
2. Offentlig myndighet får inte ingripa i denna rättighet annat än med stöd av lag och om det i ett demokratiskt samhälle är nödvändigt med hänsyn till den nationella säkerheten, den allmänna säkerheten eller landets ekonomiska välstånd, till före-

¹ Det s.k. Auroramålet där ett antal klimataktivister stämt den svenska staten vid Nacka tingsrätt för brott mot Europakonventionen på grund av otillräckliga åtgärder på klimatområdet, mål T 8304-22; målet vilandeförklarat i avvaktan på HD:s beslut i fråga om avvisning. Repliken i SvJT 2025 s. 141.

² Europadomstolens dom den 9 april 2024 i målet Verein Klimaseniorinnen m.fl. mot Schweiz.

byggande av oordning eller brott, till skydd för hälsa eller moral eller till skydd för andra personers fri- och rättigheter.

Det skyddade området anges i punkt 1 som privat- och familjelivet, det egna hemmet och privat korrespondens. Punkt 2 anger under vilka förutsättningar offentlig myndighet får begränsa rättigheterna i punkt 1. När artikeln skrevs var syftet helt klart att skydda den enskilde mot olagliga och godtyckliga angrepp från det offentliga på just dessa områden. Bestämmelsen var tänkt att ge skydd för den personliga integriteten till exempel mot godtyckliga olagliga husrannsakingar och telefonavlyssning, mot sådana tvångsåtgärder som innebar splittring av en familj t.ex. vid deportationer och folkförflyttningar, mot olaglig brevcensur etc. Liksom vad gäller övriga fri- och rättigheter var det de övergrepp mot enskilda som ägde rum i Nazityskland och i det gamla Sovjetunionen under 1900-talets första hälft som konventionens upphovsmän hade för ögonen.

Som framgår inte minst av de båda författarnas replik har artikel 8 genom domstolens praxis getts ett betydligt vidare tillämpningsområde inte minst på det miljörättsliga området. Artikeln har således ansetts ge skydd också bl. a. mot miljöstörningar, t.ex. farliga utsläpp och luftföroreningar, bullerstörningar, liksom vad gäller skador förorsakade av väpnade konflikter. I många fall kan en sådan utvidgning vara helt rättspolitiskt motiverad även om det kan vara svårt att se att sådana frågor täcks in av artikelns ordalydelse och som den var tänkt att tillämpas. Det nämnda schweiziska klimatmålet bygger som författarna skriver förvisso på denna extensiva rättstillämpning. Men faktum kvarstår att varken *rätten till hälsa*, *rätten till fysiskt och psykiskt välbefinnande*, eller *rätten till en god livskvalitet*, begrepp som åberopas i domen, är begrepp som kan återfinnas i konventionstexten eller dess förarbeten och kan endast med stor svårighet inläsas däri. Att ge Wienkonventionens tolkningsbestämmelse om ändamål och syfte vid tolkning och tillämpning av en traktat innebörden att man kan tolka en traktat utöver sin ordalydelse och dess ursprungliga syften, kan nog diskuteras. Det är dock vad författarna förefaller mena. Men nu har dessa begrepp succesivt kommit att inlemmas i det konventionskyddade området som etablerad praxis och domstolens tolkning måste respekteras även om man kan ha sina dubier om detta är en till alla delar önskad utveckling.

Det är självfallet betydligt svårare att modernisera en 75 år gammal internationell traktat på ett så här känsligt område än att anpassa nationell lagstiftning till modernare förhållanden och ett helt annorlunda samhälle med andra problem än 1950. Det är vad som ligger bakom den dynamiska konventionstolkningsmetod som domstolen anammat. På det nationella området hade nog ändrad lagstiftning varit den naturliga lösningen för att utvidga skyddet. Den rättspolitiskt intressanta frågan nu är vad som händer när domstolen med tillämp-

ning av denna tolkningsmetod gör en tolkning som svarandestaten och andra stater inte är beredda att acceptera. Särskilt problematiskt blir det när konventionstolkningen trampar in på politikens områden på ett sätt som inte accepteras av regeringar och lagstiftande församlingar i gamla demokratiska stater som Schweiz och Storbritannien. Det är vad som nu verkar ha skett.

Att en stat måste ändra sin lagstiftning för att leva upp till konventionens krav som denna uttolkats av domstolen är i och för sig inte ovanligt, men kan emellanåt vara rätt kontroversiellt. Så har det varit i Sverige och i flera andra konventionsstater. Klimat- och miljöpolitikområdet är väl typiskt sett två politiskt kontroversiella områden där det på nationell nivå kan finnas starkt skilda meningar om vad som krävs. Och när domstolen menar att en stat brutit på detta område på ett sätt som innebär konventionsbrott, vilket kräver att staten vidtar åtgärder genom lagstiftning eller på annat vis, är det svårt att hävda att man inte trampat in på det politiska området. Liknade resonemang skulle kunna föras av domstolen på social- eller sjukförsäkringsområdet när en enskild hävdar att man inte erhållit det skydd eller den sjukvård han/hon menar sig vara berättigad till.

Den brittiske domaren Tim Eicke som författat en utförlig och väl argumenterad skiljaktig mening till domen konkluderar:

Consequently, while I understand and share the very real sense of and need for urgency in relation to the fight against anthropogenic climate change, I fear that in this judgment the majority has gone beyond what it is legitimate and permissible for this Court to do and, unfortunately, in doing so, may well have achieved exactly the opposite effect to what was intended.³

En stat som inte accepterar en viss konventionstolkning är förvisso fri att säga upp konventionsåtagandet men det vore en olycklig utveckling om så skulle ske särskilt när det gäller stater som tillhörde konventionens ursprungliga tillskyndare. Och redan att en diskussion börjat föras härom är olyckligt.⁴ I förarbetena till 1809 års regeringsform finns det berömda uttalandet av konstitutionsutskottet om domarmakten. Det ska finnas ”en domaremakt, självständig under lagarna, men ej självhärskande över dem”. Kanske det är ett citat som skulle kunna vara relevant inte bara för svenska nationella domstolar utan också för domstolar och övervakningsorgan som verkar internationellt.

³ Tim Eickes dissenting opinion till nämnda dom para. 70.

⁴ Se min ursprungliga artikel sid 750 f. samt not 16–19 i artikeln.